

Od trga do tržišta: kritička istorija aktivizma

Istorija aktivizma

Govoriti o studentskom aktivizmu, levom i desnom aktivizmu, građanskim aktivistima te onima koji pripadaju partijskom i političkom aktivizmu, dvosmislena je stvar: ovo su neuobičajeni termini u smislu da skrivaju mnogo više nego što otkrivaju, kao i da im je sadržaj postao manje bitan od aktivnosti same, čak i onda kada ona služi da naglasi ulogu samih aktera: borba jednog aktiviste može biti bilo šta, od fašizma (Horkhajmer je čak govorio o „fašističkim aktivistima“, prema Wolfgang Fritz Haug 1983: 130) do građanskih prava; kao da je sam aktivizam zapravo transideološke prirode, gde je političko usmerenje od sekundarnog značaja. Njegova istorija, genealogija aktivizma, čini se da to potvrđuje. Naime, iako se izvorno zamišljao kao neodvojiv od sfere političkog, ovaj termin počinje da označava generičnu političku aktivnost, paradoksalno odvojenu od konkretnih političkih borbi. Prema Astri Tejlor (Astra Taylor), koja je i sama aktivistkinja pokreta *Occupy Wall Street*, uz širenje „aktivizma“ nastupila je i redukcija njegovog značenja:

Za razliku od termina „organizator“, čiji su koreni nedvosmisleno u sindikalnoj i radničkoj politici, „aktivist“ ima mutno poreklo. Odavno povezan s nemačkim idealističkim filozofom Rudolfom Ojkenom (Rudolf Eucken), ovaj se termin ponekad koristio da bi se opisale pristalice Centralnih sila tokom Prvog svetskog rata. [...]. Ranih šezdesetih godina prošlog veka, *New York Times* opisuje Bertranda Rasla (Bertrand Russell) i Rajta Millsa (Wright Mills) kao „aktiviste“ (Taylor, internet).

Prema Astri Tejlor, tokom šezdesetih i sedamdesetih godina politike identiteta doprinose širenju pojma „aktivist“. Međutim, to proširenje

„aktivizma“ odvijalo se na štetu njegovog političkog sadržaja, obuhvatajući međusobno različite političke akcije koje su se nekada mogle podvesti pod socijalističke, sindikalne ili feminističke označitelje. Ukratko, kada se „aktivizam“ prvi put pojavio na političkoj sceni, on ne samo da je proširio svoje značenje da bi obuhvatio različite političke sadržaje, nego je zahvaljujući tome i smisao političkog sadržaja u svakodnevnom jeziku postao manje diferenciran i stoga manje jasan nego pre. Za razliku od pojmova abolicionista, populista, sifražetkinja, sindikalista i socijalista – pojmova koji iznose jasan stav u odnosu na neko konkretno pitanje – pojam aktiviste je generička kategorija: „Iako postoje značajni izuzeci, mnoge struje suvremenog aktivizma rizikuju da upadnu u zamku individualizma. Suprotno tome, organizovanje je po definiciji kooperativno: ono nastoji da proširuje bazu, te da izgrađuje i praktikuje zajedničku moć“ (Taylor, internet).

Budući da neki od navedenih pojmova vode poreklo iz revolucionarnih i/ili radničkih pokreta, ne treba da nas iznenadi da su upravo zagovornici tih političkih struja prvi reagovali na ovaj *mélange* konkretnih političkih sadržaja i njihovo utapanje u jednu generičku političku aktivnost. Tako prve kritike „aktivizma“ dolaze iz marksističkih i komunističkih struja dvadesetog veka: Amadeo Bordiga, osnivač Komunističke partije Italije nazvao je aktivizam „bolešću radničkog pokreta koja zahteva neprestani tretman“ (Bordiga 1952); francuska *Organisation des Jeunes Travailleurs Revolutionnaires* (Organizacija mladih revolucionarnih radnika), inspirisana Situacionističkom internacionalom, izdaje 1972. godine studiju *Le Militantisme – Stade Supreme De L'alienation* (Aktivizam – najveći stupanj otuđenosti) (OJTR 2005, internet); a Adorno, koji se protivio studentskim pokretima, kritikuje aktivizam zbog njegove „neposredovanosti“ spram koje je postavljao univerzalnost mišljenja koja se ne svodi na puke neposredne odnose. Da bi naglasio ovu suprotnost, u kratkom eseju o rezignaciji Adorno čak koristi izraz „akcionizam“, *Aktionismus*, koji za njega predstavlja pseudoaktivnost: „Pseudoaktivnost je, uopšte uzev, pokušaj da se sačuvaju enklave neposrednosti usred pretežno isposredovanog i okoštalog društva“ (Adorno 1998: 291).

U tom smislu, kritičke reakcije na učestalu upotrebu pojma aktivizam ukazuju upravo na naznačene promene u značenju: na redukciju posredovanosti na neposrednu akciju, organizacije na spontanost i generičnost, univerzalnosti na partikularnost, itd. Međutim, čak i u svom redukovanom značenju, ovaj pojam podrazumeva nekoliko stvari: kon-

tekst u kojem je neko „aktivan“; poziv – poput poziva na akciju, borbu, solidarnost, itd. – ali takođe i neku vrstu pozadine: vladajućeg tela, neretko nacionalne države i sistema upravljanja koji ne uspeva da izađe iz vlastitih protivrečnosti koje je sam stvorio i koje imaju efekte na društvenu strukturu, čime i nastaje potreba za aktivizmom njegovih subjekata. Ta dimenzija aktivizma, položaj ovih „enklava neposrednosti“ između vladajućih tela i subjekata otpora, otkriva, kao što ćemo videti, jednu duboku i neraskidivu vezu između aktivizma i građanstva (*citizenship*). To se pak najbolje može videti na primeru „aktivističkog građanstva“, pojma koji uvodi Engin Isin, te na primeru analize takozvanih *sans-papiers* u Francuskoj.

Aktivističko građanstvo *versus* aktivizam

Ukoliko aktivizam hoćemo da kontekstualizujemo imajući u vidu njegove istorijske i institucionalne dimenzije, onda se moramo pozabaviti pomenutom vezom aktivizma i građanstva. Međutim, pre nego što je temeljnije razmotrimo, osvrnućemo se na Isinovu razliku između aktivističkog građanstva i prostog aktivizma na primeru francuskih *sans-papiers*. Kroz kritiku te razlike ćemo pokazati zašto je i u kojoj meri bitno da se sam aktivizam locira istorijski i institucionalno, kroz specifičnost njegove veze sa liberalno-demokratskim tipom građanstva.

Za razliku od Balibara koji je u *sans-papiers* prepoznao ponovno oživljeni duh aktivnog građanina, Engin Isin uvodi razliku između aktivnog i „aktivističkog“ građanstva. Prema njemu, građanstvo nije unapred konstituisana kategorija koju naprosto popunjavaju pojedini građani. Naprotiv, umesto fokusa na već konstituisane aktere i kategorije, suština je, prema Isinu, da se uzmu u obzir i one transformacije koje građanstvo čine živim. Građanstvo se prema njemu ostvaruje kroz borbu različitih grupa koje pretenduju na ime građanina: na njegov status, sadržaj, izmenu i promenu – samo građanstvo proizilazi iz njih. Ono se u tom smislu može razumeti kao fundamentalno izvođenje političkog, a ne kao članstvo u nekoj državi. Skretanjem pažnje na subjektivne i političke borbe, Isin odbacuje predstavu o građanstvu kao o fiksiranoj kategoriji te postavlja samo građanstvo kao ulog borbe. Kako te borbe ne podrazumevaju da građani u njima polaze od svog fiksiranog stausa i uloge građanina, već se uravo radi o borbama za samo građanstvo, pojam

kojim ih Isin opisuje jeste *akti građanstva*. Transformišući postojeće stanje, ti akti su politički utoliko što menjaju sadržaj građanstva i definišu vlastite aktere. Prema Isinu, oni „transformišu oblike (orijentacije, strategije, tehnologije) i moduse (građane, strance, izbeglice, itd.) bivanja političkim tako što omogućuju nastanak novih aktera u formi aktivističkih građana (odnosno, onih koji polažu pravo na građanstvo) stvaranjem ili transformacijom mestā i ravni građanstva“ (Isin 2009: 383). Bilo da je reč o polisu ili parlamentu kao „izvoru“ građanstva, u svakoj istorijskoj epohi nastanak i institucionalizacija kategorije građanina morala je počivati na transformaciji ne samo aktera, nego i mesta i ravni sa kojih se i unutar kojih se građanstvo „davalo“ ili „oduzimalo“. Štaviše, pošto se akti građanstva ne svode na postojeće aktere, ovi ne moraju nužno imati status građanina. Naprotiv,

ukoliko građanstvo razumemo kao institucionalizovanu subjekatsku poziciju, onda nju mogu realizovati ili izvoditi različite kategorije subjekata poput stranaca, migranata, izbeglica, država, sudova, itd. Političko se onda ne svodi na unapred konstituisanu teritoriju ili pravne „subjekte“: ono ih uvek prevazilazi. (Isin: 2009: 379)

Isin razlikuje s jedne strane formalnu realizaciju apstraktnih kategorija građanstva kakvu nameće nacionalna država, kroz određen tip aktera, i, s druge, pomenute akte transformacije koji unose lomove i prekide u te kategorije čiji akteri nisu unapred definisani. Za prve on koristi izraz „aktivni građani“, koji obuhvata one koji manje ili više uspešno participiraju u redovnim ili neredovnim aktivnostima vlasti (glasanje, plaćanje poreza, vojna obaveza, itd.) i koji ni na koji način ne utiču na unutrašnju strukturu građanstva – „aktivni građani“ je ne propituju, već je samo slede. Nasuprot tome stoji ono što Isin zove „aktivističkim građanstvom“. Prema njemu, aktivistički građani ne moraju biti formalno uključeni u građanstvo (imati potvrđen status), ali mogu da sprovede ili izvode akte u ime tog građanstva iz različitih subjekatskih pozicija. Oni sprovede ili izvode transformacije iz svog nepriznatog ili pogrešno priznatog statusa, i zauzvrat, u pogledu sadržaja, „spuštaju građanstvo na zemlju“, izmeštaju ga iz njegove apstraktnosti. Tipičan primer bi bili *sans-papiers* koji, uprkos tome što im je status nelegalan, što su izloženi policijskim i različitim političkim napadima, što im nedostaje gotovo svaki oblik pravne zaštite, ipak predstavljaju aktere koji uspevaju da utiču

na državu tako da ona izmeni njihov status i prihvati njihovu ulogu u francuskom društvu.

Međutim, način na koji ćemo tumačiti njihove akte zavisi od toga kako shvatamo šta je građanstvo. Suprotno tome kako ih opisuje vlast, Balibar u njima vidi „privilegovane momente u razvoju aktivnog građanstva (odnosno učešća u stvarima od javnog značaja) bez kojih ne može biti nikakve politike, već samo države koja je odsečena od društva i učaurena u vlastitu apstrakciju“ (Balibar 2004: 48). Isin ih, s druge strane, opisuje ne kao aktivne već kao aktivističke građane – one koji sprovode akte građanstva *par excellence*. Prema njemu, Balibar zapostavlja činjenicu da se *sans-papiers* ni na koji način ne rukovode utvrđenim linijama aktivnog građanstva, nego naprotiv utiču na samo tkivo građanstva:

Otuda se analiza „aktivističkih građana“ spram „aktivnih građana“ pokazuje ključnom za okvir koji ovde razvijamo. Za razliku od aktivnih građana čiji akti samo potvrđuju već utvrđene načine participacije poput glasanja, plaćanja poreza i vojne obaveze, aktivistički građani sprovode akte koji pišu i stvaraju drugačije putanje i scenarije. (Isin 2009: 381).

Iz Isinove kritike Balibara i razlike između njihovih pozicija možemo videti kako politički sadržaj „aktivnog građanstva“ zavisi od formalno shvaćene koncepcije građanstva. Ukoliko se građanstvo shvati kao okvir i granica delanja „aktivnih građana“, odnosno kao njihov krajnji domet, utoliko će njihov politički sadržaj lako otkriti svoje granice onda kada se taj okvir dovede u pitanje. Drugim rečima, politički smisao „aktivnih građana“ ograničen je stabilnošću utvrđenih načina participacije. Čak i onda kad su iz njih isključeni i kada se bore za učestvovanje u njima, politički smisao „aktivnih građana“ zavisi od postojanja utvrđenih načina participacija, i zajedno sa njima i nestaje.

Ka drugačijoj istoriji aktivizma

Premda je Isinova kritika aktivnog građanstva opravdana, i njegova koncepcija aktivističkog građanstva nosi nekoliko problema. Najpre ćemo se fokusirati na unutrašnje probleme Isinove strategije. Iako sam Isin ne

predstavlja građane kao skup članova jedne države, već kao inherentno dinamičku kategoriju, takva dinamička koncepcija građanstva mogla bi se upotpuniti kada bi se osvetlila kauzalna veza između dinamika promena i transformacije građanstva. Međutim, to je u njegovoj analizi u drugom planu. Prema njemu, nastanak različitih aktivističkih građana podrazumeva da je njihova uloga ili oduvek postojala ili da je uvek mogla nastati. Otuda mu je lako da njihov istorijski nastanak uvek objasni time da je neka određena „neimenovana figura“ najednom „ušla u istoriju“ i „izazvala određenu koncepciju građanstva“, u različitim ravnicama i na različitim mestima. Primera radi, u antičkoj Grčkoj novo mesto građanstva bio je polis, što se u rimsko doba transformisalo jer se ravan građanstva ukрупnjava, iako ono ostaje posredovano gradom – „u prvom slučaju je akter-građanin bio figura muškog ratnika-vlasnika, dok je u potonjem to bio miroljubiv trgovac i zanatlija iz srednjovekovne komune“ (Isin 2009: 373). Isto tako, u slučaju *sans-papiers* i sličnih „aktivističkih građana“, reč je o „nelagodnoj figuri“ za koju koristimo različite kategorije: „stranac, migrant, neregularni migrant, nelegalni stranac, imigrant, litalica, izbeglica, *émigré*, tražilac azila, nomad i druge kategorije kojima se oni pokušavaju razumeti“ (isto: 395). Premda se ta figura ne može svesti ni na jedno od ovih imena, svako od njih izaziva sam pojam građanstva.

Ono što se može dodati tim opisima jeste pitanje kauzalnosti: pitanje zašto i kako su se ove transformacije građanstva desile. Ne može biti da se neki subjekt-akter naprosto „pojavi“ u istoriji *ex nihilo*, kao što se ni različite konfiguracije građanstva ne mogu nadovezivati jedna na drugu na kontingentan način, usled promena koje je neki slučajni akter iznenada proizveo. Stoga se moramo zapitati šta ove pojave akter-građana razlikuje jedne od drugih, istorijski i konceptualno. To je naročito bitno kada se jedna figura pojavljuje u više konfiguracija građanstva (npr. nastajući *bourgeois* pre i posle 1789.). Isinova koncepcija aktivističkog građanstva ta pitanja ne postavlja, nego, kao što smo videli, naglašava dinamiku promene nauštrb razlika između samih aktova građanstva koji se u krajnjem svode na različite verzije „bivanja“ ili „postajanja političkim“: kao da „bivanje političkim“ supsumira međusobno dispartne oblike građanstva i negrađanstva. Kao što je sam Isin pisao drugde: „Postajanje političkim se najbolje može odrediti aktovima transfiguracije i transvaluacije koje sprovode ne-građani. Najzad, samo postojanje politike ne dugujemo građanima, nego strancima, litalicama i onima koji su izvan građanstva“ (Isin 1992: 282).

Zatim, možemo reći da, iako Isin pridaje određeni značaj odnosu između vladajućih tela i subjekata otpora i promena, ovde postoje dva ključna problema istorijsko-konceptualne prirode koji ostaju izvan Isinovog aktivističkog građanstva. Prvo, cena pomenutog podvođenja pod „bivanje političkim“ jeste gubljenje iz vida specifičnosti veze između samog aktivizma (ili čak akata građanstva) i izrazito moderne formalno-demokratske koncepcije građanstva. To je bitno jer između te koncepcije i koncepcija koje joj prethode ne mora nužno postojati kontinuitet koji je određen načinom na koji ga Isin opisuje. Primera radi, u knjizi *Demokratija protiv kapitalizma*, Elen Meksins Vud (Ellen Meiksins Wood) govori o *dve istorije građanstva* (Wood 1995). Umesto kontinuiteta, ovde je reč o jazu.

Prema Vud, prva istorija vodi poreklo od antičke atinske koncepcije demokratije, od Solona do Klistena, i predstavlja razvoj takozvanog „seljaka-građanina“, figure koja je obeležila istorijsko uzdizanje demosa do statusa građanstva. Za razliku od nje, druga istorijska putanja je suštinski moderne prirode i nastaje iz unutrašnjih protivrečnosti evropskog feudalnog sistema: od Magna Carta-e do Slavne revolucije 1688. godine, ona označava uzdizanje vlasničkih klasa. Kako Vud tvrdi: „U tom slučaju, pitanje nije to da li su se seljaci oslobodili političke dominacije svojih vlasnika, nego u kojoj su se meri sami vlasnici oslobađali i sami sebe potvrđivali kao nezavisnu silu spram zahteva monarhije“ (isto: 204). Ako su predstavnici prve istorije bili seljaci-građani, predstavnici druge bi bili feudalni baroni i vigovske aristokrate. Međutim, razvoj druge istorije je posledično ostvario dominaciju nad prvom. Nastajuće građansko društvo se konstituisalo kao isključiva politička nacija koju čine vlasničke klase; engleski parlament je postao reprezentativno telo svih subjekata države, čija se funkcija sastojala u tome da se neprekidno sprovodi „ograničenje“ vlasti monarha. Iako je samo delimično bio odgovoran svom elektoratu, parlament je funkcionisao na pretpostavci da „narod“ nikada nije u potpunosti suveren. Za razliku od Isinovog kontinuuma građanstva kao raznih modusa „bivanja političkog“, ovde imamo jasan istorijski jaz koji je nastao sa izrazito modernim liberalno-demokratskim režimom građanstva. Kako Vud kaže, prva, „demotička“ istorija građanstva je pala u drugi plan sa njenim razvojem, i to se ne sme ispustiti iz vida.

Ključni uvid koji proizlazi iz ovog opisa formalno-demokratsko-liberalnog tipa građanstva tiče se Isinovog „optimizma“ prema aktima građanstva. Naime, zahvaljujući isključenosti socio-ekonomske zaštite od-

nosno činjenici da univerzalizaciju građanstva, prema Vud, nije automatski pratila univerzalizacija socijalne i ekonomske zaštite, borbe za sticanje te zaštite nisu uvek bile emancipatorne same po sebi. Naprotiv, može se reći da su one, upravo zbog karakteristika takvog građanstva, često bile međusobno konkurentne. Činjenica da se neka određena grupa izborila za svoja prava na konstituisanje građanstva i transformaciju njegovog sadržaja, *ne znači da je ta transformacija nužno* emancipatorna za sve građane. Ovde ciljamo na ono što je Domenico Losurdo (Domenico Losurdo) nazvao „dijalektikom emancipacije/dezemancipacije“, kao vid kompleksnog odnosa koje ostvaruju različite borbe za priznanje marginalnih ili potlačenih grupa. Primera radi:

U Sjedinjenim Američkim Državama, ukidanje diskriminacije koja je počivala na vezi između prava glasa i oporezivanja [*censitary discrimination*], te afirmacija principa političke jednakosti, išli su ruku pod ruku sa znatnim ograničenjem i političkom i socijalnom neutralizacijom „opasnih klasa“, a sve zahvaljujući eksproprijaciji i deportaciji Indijanaca – što je u dugom vremenskom periodu omogućavalo uvećavanje klase zemljovlasnika i porobljavanje crnaca. U Evropi je pak proširenje univerzalnog prava glasa tokom devetnaestog veka išlo uz kolonijalnu ekspanziju i nametanje prisilnog rada narodima i „rasama“ koje su smatrane varvarskim ili nedoraslim... Izloženi ponižavanju, diskriminaciji i progonima svake vrste, Afro-Amerikanci na Jugu su nastojali da dobiju priznanje boreći se na prvim linijama fronta na strani Unije (Losurdo 2006: 342).

Ovde je, dakle, u drugom planu da li je neko izvršio akt građanstva kao aktivni građanin koji učestvuje u radovima države, ili je razvio vlastiti oblik konstituisanja građanstva. Čini se da samo određeni subjekti uopšte imaju uslova za takve akte (ovisno od položaja u građanstvu), te čak i da se nešto čita kao akt građanstva, ono ne mora imati nužno validnost i emancipatornu dimenziju za sve grupe. Ove dve tačke – jaz u istoriji građanstva te dijalektika emancipacije i dezemancipacije koja sledi iz njega – moraju se shvatiti kao međusobno povezane. Pomenuta dijalektika bila je moguća samo u režimima formalno-demokratskog građanstva koji su pratili razvoj liberalne demokratije tokom osamnaestog veka (koja se odnosi na „drugju istoriju“, kako je definiše Vud), a koji se drastično razlikuju od onih koncepcija (primera radi, „demotičkih“) koje su im prethodile.

U tom smislu, tek kada prepoznamo specifičnosti moderne liberalne koncepcije, možemo razlučiti različite „akte građanstva“ koji onda pre

pripadaju kontinuumu bivanja političkim, i nisu nužno akti koji vode progresivno boljim ili demokratskijim verzijama bivanja političkim. Naprotiv, nekada se (kao u primeru koji nudi Losurdo) može dogoditi upravo suprotno. Štaviše, mera emancipatornosti samih tih aktova može se odrediti tek na temelju pomenutih specifičnosti modernog građanstva i njegove razjedinjenosti, pocepanosti na sferu političkog i sferu ekonomskog. Liberalni jaz između ekonomije i politike ne sme se prevideti u korist „različitih modusa“ izvesnog „bivanja političkim“. Tek kada se ova podvojenost vidi u subjektu građanina kao preduslov njegovog građanstva, može se razumeti i njegova potonja dinamika. Različiti mislioci poput Balibara, T. H. Maršala (Marshall), E. M. Vud, itd., slažu se u tome da je, iako se građanstvo istorijski proširilo dovoljno da uključi i nevlasničke klase, njegov socijalni i ekonomski značaj, odnosno značaj koji je takvo građanstvo moglo imati u prethodnim koncepcijama (u „atinskoj“, odnosno „demotičkoj“ tradiciji) nestao ili je postao stvar žestokog otpora. Upravo je ovaj jaz unutar liberalno-demokratske koncepcije građanstva, jaz koji je nastao sa razvojem kapitalizma, „pretvorio građanski status u manje bitnu stvar, budući da su dobrobiti političkih privilegija skrajnuti zbog čisto 'ekonomske' dobrobiti“ (Wood 1995: 208). S kapitalizmom je ono što Maršal naziva spojem između građanskih, političkih i socijalnih prava izmenjeno. Prema njemu,

objašnjenje je u tome što se srž građanstva na ovom stupnju sastojala od građanskih prava. A građanska prava su bila uslov za ekonomiju koja je počivala na tržišnoj konkurenciji. Ona su svakom čoveku dala, kao deo njegovog individualnog statusa, moć da kao nezavisna jedinica učestvuje u ekonomskoj borbi, čime mu je istovremeno uskraćena socijalna zaštita na osnovu toga što se on, kao nezavisna jedinica, smatrao već unapred sposobnim za vlastitu zaštitu (Marshall 2009: 150).

Stoga je tržišna konkurencija bila ta koja je uslovlila liberalni amalgam kvaziinkluzivne, ali fundamentalno pasivne koncepcije građanstva i pretpostavljenog okvira nacionalne države. Proširenje građanstva, kojim je trebalo obuhvatiti radnike i marginalizovane grupe, ne sme se posmatrati kao ishod akata građanstva, već se moraju uzeti u obzir i protivrečnosti (poput pražnjenja socijalnog sadržaja građanstva) koje ga karakterišu od samog početka i koje prate njegov razvoj. Formalnost koja je u srži ovog tipa građanstva proizvela je inherentno i suštinski *pasivnu* koncepciju građanstva, čija se *univerzalnost garantuje formalnošću*. U tom smislu, liberalni jaz između ekonomije i politike ne sme se zapostaviti u

korist „bivanja političkim“. Naprotiv, sam taj jaz na nivou apstraktne koncepcije građanstva uslovio je vrlo konkretan jaz na nivou njegove istorijske realizacije. Zapravo, odatle potiče i podela na *aktivno i pasivno građanstvo*: tokom Francuske revolucije, već od oktobra 1789., dok su još trajale borbe oko pitanja suvereniteta i izbornih principa, Ustav je predvideo račvanje i deljenje „naroda“ na dve kategorije, na *aktivne i pasivne građane*. Suštinski, aktivnim građanima su se smatrali muškarci preko 25 godina starosti koji su plaćali godišnje takse i poreze i time sticali pravo da biraju i da budu birani. Svi ostali ta prava nisu imali. Stoga:

Stvaranjem aktivnih i pasivnih građana, Revolucija je od početka pokazala ambivalentnost prema tome ko je zapravo narod. Dok je narod u apstrakciji bio suveren, Ustav je namerno sve atribute te suverenosti stavio u ruke samo i isključivo aktivnim građanima (Mitchel 1988: 111).

U ovome je srž problema. Najpre, period u kojem se locira razlika između aktivnog i pasivnog građanstva u svom istorijskom i institucionalnom obliku, jeste period razvoja građanstva koje odgovara, kao što je Maršal naglasio, nastanku ekonomije utemeljene na tržišnoj konkurenciji. Prema Vud, ovo građanstvo se moglo univerzalizovati samo na ravni političkog, bez zadiranja u socijalne dimenzije i prava individua koje su prepuštene same sebi pri konkurenciji u sferi ekonomije. Jedna od posledica toga, koje se i danas mogu videti u okviru borbi protiv ove podele, jeste upravo ono što je Losurdo nazvao dijalektikom emancipacije i dezemancipacije. Na temelju toga, možemo se zapitati da li je ova razlika između aktivnih i pasivnih građana ikada do sada, pa i danas, izbrisana unutar liberalne koncepcije građanstva. Razvoj aktivizma u dvadesetom veku, moglo bi se reći, ne briše razliku između sfera politike i ekonomije u tom tipu građanstva, nego upravo počiva na njoj. Zato nema aktivizma pre devetnaestog veka: njegova pojava se može razumeti samo unutar liberalnog tipa građanstva koje počiva na međusobnoj isključenosti sfera politike i ekonomije. Ideja isključivo individualnog političkog aktivizma kakav opisuje Astra Tejlor, mora počivati na pretpostavci vlastite isključenosti iz sfere ekonomije. Nadalje, zato nema „ekonomskog aktivizma“: čak i kada se protestuje u ime ekonomskih zahteva, oni koji protestuju pojavljuju se kao politička grupa individua okupljenih oko nekog cilja. U tom smislu, može se reći da razvoj „aktivizma“ širom političkog polja (i njegova simptomatična transideološka pojava) predstavlja reakciju na fundamentalno pasivnu i formalnu koncepciju građanstva koja je bila podeljena od početka vlastitog

razvoja. Zato, za razliku od onih koji su u potonjoj proliferaciji aktivizma videli simptom slabosti i zalaska (liberalne) demokratije (uključujući i Astru Tejlor), možemo tvrditi da razvoj aktivizma u dvadesetom veku nije bio simptom raspada, nego vitalnosti, razvoja i zaoštavanja ove specifične koncepcije građanstva, nastale posle Francuske revolucije i prvobitne akumulacije u Engleskoj. Bez uvažavanja podvojenosti koja sledi iz oba ova događaja, lako je zaboraviti da suština *nije* (kao kod Adorna) u tome da se naprosto ponovi razlika između načina sprovođenja socijalne promene – kako je to već određeno liberalnim građanstvom. Naprotiv, ukoliko nam kritička istorija aktivizma išta pokazuje, to je onda potreba da se svaka promena promisli tako da uključi ono što se, po pravilu, iz građanstva isključivalo – obećanje socijalne zaštite i ekonomske demokratije.

Reference

- Adorno, Theodor (1998), *Critical Models: Interventions and Catchwords*, New York: Columbia University Press.
- Balibar, Étienne (2004), *We, the People of Europe? Reflections on Transnational Citizenship*, Princeton: Princeton University Press.
- Haug, Wolfgang Fritz (1983), „Približavanje fašističkom modalitetu ideološkog“, *Marksizam u svijetu* 72: 126–166.
- Isin, Engin F. (1992), *Being political: Genealogies of Citizenship*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Isin, Engin F. (2009), „Citizenship in flux: The figure of the activist citizen“, *Subjectivity* 29: 367–388.
- Losurdo, Domenico (2006), *Liberalism: A Counter-History*, London: Verso.
- Marshall, Thomas Humphrey (2009), „Citizenship and Social Class“ u Jeff Manza and Michael Sauder (prir.), *Inequality and Society*, New York: W. W. Norton & Co., 148–154.
- Meiksins Wood, Ellen (1995), *Democracy Against Capitalism*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Mitchell, C. J. (1988), *The French Legislative Assembly of 1789*, Leiden: Brill.
- OJTR (2005), *Militancy: Highest stage of alienation*, (internet) dostupno na <https://libcom.org/library/militancy-ojtr> OJTR 2005 (pristupljeno 04. 04. 2016).

Taylor, Astra (2013), *Against Activism*, dostupno na http://thebaffler.com/salvos/against-activism/rosenwald_activist0201b30-3_72 (pristupljeno 24.03. 2016).